

DEMISTIFICAREA UNEI TEZE DESPRE BUCOVINA

Mihai Iacobescu

În cazul demistificării unor teze demersul științific trebuie să pornească, după opinia noastră, de la reconstituirea cât mai obiectivă și nuanțată a trecutului, *sine ira et studio*, mai ales pe baza informațiilor de arhivă, a mărturiilor contemporane, a datelor și faptelor sigure, probate de mai multe surse, lăsînd deoparte dorințele subiective ale autorilor, dorințe, care, adesea sînt cu atît mai false cu cît sînt proiectate la o mai mare distanță de epoca la care se referă.

Mitul creat și agreat în mai multe din lucrările aparținînd mai ales istoriografiei austro-germane contemporane pornește de la aprecierea, exagerată și ea, că, ocupînd în 1774 și anexînd în 1775 nordul Moldovei “din acest teritoriu, slab populat și total neglijat - scrie istoricul Erich Zollner - administrația austriacă a făcut, printr-o muncă de mai multe zeci de decenii, un stat model al împărăției¹. Însă, mistificarea realităților obiective ale istoriei Bucovinei între anii 1774-1918 s-a produs atunci cînd, după aproape o sută de ani de la dispariția imperiului Casei de Austria, Bucovina a început să fie prezentată și exemplificată drept “un model cultural și economic autentic” sau “o mică piesă model a conceptului supranațional” în sensul că, experiența austriacă - scrie Otto von Habsburg - merită să fie valorificată în interesul unei Europe, care tinde spre unitate”; Bucovina - continuă acelaș istoric cu funcții și relații la Consiliul Europei, la Strasbourg - ne apare azi drept “o strălucită prefigurare a politicii de integrare” pe care, crede el necesar să ne precizeze, Cîrtea din Viena a realizat-o deja, cu o sută de ani în urmă “în cel mai adevărat sens al cuvîntului”². Într-o lucrare prezentată și publicată în 1993, istoricul Adolf Ambruster, abordînd tema *Bucovina și ideea europeană*, după ce releva rolul “influenței covîrșitoare și al binefacerilor factorului german, respectiv al politicii inteligente, luminate, care s-a promovat în Bucovina în perioada stăpînirii habsburgice”, aspect care,

după opinia sa, explică de ce “între Bucovina și celelalte regiuni ale României este o mare diferență”, conchidea: “Bucovina oferă, în ansamblul său, arhitectura ideii europene, un model cultural și economic autentic”³.

Prefațind lucrarea lui Emmanuel Turczynski, *Istoria Bucovinei în epoca modernă*, apărută la München în 1993, Johannes Hoffman pedala pe aceeași teză: “o istorie a Bucovinei în epoca modernă poate să dea impulsul pentru alcătuirea unei cercetări mai largi, cu formularea întrebării: dacă istoria Bucovinei poate să fie un model sau un anacronism cu șanse de viitor pentru Europa”⁴.

O astfel de teză proliferază și în cadrul unor conferințe internaționale. Astfel, între 2-4 iunie 1994, la Jastrowie, în Polonia s-a desfășurat o conferință internațională la care au luat parte istorici, lingviști, folcloriști, etnografi, muzeografi, iar lucrările acestora au fost reunite sub titlul *Bucovina - o Europă în miniatură. Lumini și umbre*⁵. Selectăm câteva dintre concluziile prezente în volum. Chaim Frank, vorbind despre aportul evreilor la viața culturală și la istoria Bucovinei vine în slujba concluziilor formulate de istoricul Turczynski și anume că, “după Varșovia și New York, Cernăuțiul a fost orașul care a suscitât interesul cel mai înalt al populației evreiești din lume”⁸ după care, în final, Chaim Frank susține și el limpede și ferm: “Bucovina a fost cândva o Europă în miniatură”⁷. Tot astfel, trei participanți polonezi din trei centre științifice aparținând la trei state, Kazimier Feleszko de la München, Jerzego Molasa de la Varșovia și Vladimir Strutynski de la Cernăuți, constată în prefața cărții mai susmenționate că “actualitatea ideii europene a generat o anumită modă: Bucovina este văzută ca un model primordial - fie acesta real sau postulat - al unui organism multinațional capabil să funcționeze fără prea multe fricțiuni”, în vreme ce istoricul Orrfried Kotzian, directorul Institutului Bukowna, de la Augsburg apreciază și el că “Bucovina poate deveni o zonă de excepție, cu un statut unic în Europa”. O astfel de teză este inexplicabil însușită și oferită ca o concluzie fundamentală și de către un muzeograf din Suceava, George Ostafie, care, în contradicție cu datele și faptele istorice prezentate în lucrarea sa, *Etnic și economic în Bucovina*, din care reiese tocmai oprimarea și marginalizarea autohtonilor, forțând nota firească, încheie astfel: “în Bucovina s-a realizat un model de conviețuire, comparabil cu

puține zone din Europa și modelul acestei conviețuirii și munci asidue pentru propășirea generală, poate sta la baza integrării europene”⁸.

Analizând această falsă teză s-ar înțelege că acel “model cultural și economic autentic” s-ar caracteriza prin câteva elemente esențiale: un “homo bucovinensis” afirmat prin practica toleranței de către oameni de înaltă și variată cultură⁹, bilingvism și multilingvism, accesul la mai multe culturi și civilizații, nivelare culturală, eliminarea tensiunilor sociale și naționale - și toate acestea “opunându-se cu succes naționalismului ce venea de la București, Moscova ori Viena”¹⁰.

Nu ne propunem să discutăm aici și efectele pozitive ale politicii habsburgice. Nu tăgăduim faptul că evoluția acestei zone s-a aflat sub înrîurirea unor factori favorabili: scoaterea Bucovinei din sfera înapoiatului monopol economic al Porții Otomane, punerea ei la adăpost de numeroasele invazii și raiduri prădalnice ale turcilor sau rușilor introducerea Bucovinei într-un circuit superior de valori ale civilizației și culturii central și occidental europene, crearea și statuarea unui climat de pace, ordine, legalitate, stabilitate, ce a permis adoptarea unei politici mercantiliste, realizarea reformelor iosefine¹¹ etc. Dar, toate acestea nu înseamnă că foloasele ar cântări mai mult decât ponoasele stăpînirii austriece. Fiindcă, în acest caz, ar trebui să subscriem practicilor coloniale și neocoloniale, să abandonăm idealul vieții statale libere, independente și suverane.

Care a fost, în esență reversul politicii habsburgice ? Un prim efect l-a reprezentat transformarea Bucovinei dintr-un teritoriu românesc într-un mozaic multinațional, plurilingvistic și tot atît impestrițat sub aspect religios. Sporirea cu de peste 10 ori a potențialului demografic prin colonizări și imigrări dirijate, încurajate de stat a dus la redistribuirea proprietăților agro-silvice, la deposedarea autohtonilor. Astfel, din cei 277 de boieri români existenți la data ocupării și anexării Bucovinei, în deceniul 1862-1871 mai existau 5 mari proprietari români de păduri și 10 posesori români de domenii agricole, stăpînind doar 2,3 % din totalul proprietăților mari. Moșiile și pădurile ce aparținuseră unor boieri, ca Vasile Aslan, Iordache Balș, Lupu Balș, Gheorghe Beldiman, Ioan Cantacuzino, Constantin Catargi și ale multora au trecut în stăpînirea unor fruntași ai grupurilor alogene, care se numeau Wartasilowicz, Abramowicz, Stephanowicz, Capri, Goldenberg, Sahnowicz, Szymonowicz, Surnitzschek, Goldner, Tittinger, Wartanowicz, Freitag,

Engel, Karnicki, Rosenstock etc.¹². George Bogdan-Duică și Daniel Werenka consemnează independent unul de altul declarații ale unor boieri locali, care motivează că, întrucât “impozitele dominiale și urbariale au fost ridicate pînă la imposibil” au fost nevoiți, “adeseori” să recurgă la “vînzarea moșiilor”¹³. Administrația imperială le-a acordat coloniștilor și imigranților loturi de pămînt și lemn de construcții, împrumuturi, scutiri temporare de impozite și de serviciu militar, făcîndu-și din ei un instrument privilegiat și apropiat, ajutător și folositor, atașat aparatului civil și militar, dislocat în zonă, pentru exploatarea cît mai profitabilă a bogățiilor, pentru integrarea și subordonarea românilor și prevenirea sau zădărnicierea acțiunilor de rezistență ori de împotrivire a localnicilor contra noii stăpîniri. Căpitani districtuali, patronii atelierelor meșteșugărești, ai exploatărilor și prelucrărilor miniere și forestiere, directorii celor opt economate ale Fondului Bisericesc, conducătorii principalelor pîrghii ale vieții economico-financiare, politice, administrative, juridice și culturale, în majoritatea lor covîrșitoare aparținînd grupurilor alogene aduse din interiorul imperiului au reușit să submineze și să acapareze o însemnată parte din proprietățile localnicilor. Anton von Manz, patronul exploatărilor și atelierelor de la Iacobeni, acaparează 7 242 iugăre de păduri, 246 iugăre de pășune, 54 iugăre de finețe. Un alt patron, Karl Kalita, de la Stulpicani și-a însușit 319 ha de teren din zonă. Dirigenții oficiilor poștale ajung să dețină între 25 și 245 de fălci de pămînt. Administrația locală încamerează în proprietatea statului 145 949 ha de teren agricol, păduri, pășuni și finațe, iar localnicii, foștii mazili din 52 de sate de pe văile Ceremușului, Nistrului și Prutului, ca și răzeșii din satele fostului ocol al Cîmpului Moldovenesc sînt aduși la supușenie, împovărați de zile de clacă, corvezi și adăușaguri¹⁴.

Că n-a fost și n-a putut fi vorba nici de un “model” de eliminare a tensiunilor sociale și naționale și nici de un “ideal” de armonie interetnică o demonstrează un imens material de arhivă, din care vom cita și rezuma două exemple ample și semnificative: conflictul răzeșilor din satele fostului ocol al Cîmpulungului Moldovenesc și înstrăinarea averilor aparținînd Fondului Bisericesc.

Despre procesul cîmpulungenilor cu administrația locală și centrală - conflict de mari proporții, care s-a declanșat la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, în anii 1779-1780 și a durat aproape o sută de ani, pînă în 1871, după intervenția la Viena a fruntașilor mai multor generații în șir -

există o voluminoasă și riguroasă lucrare monografică a istoricului Teodor Balan¹⁵. Însă aspectele analizate și relevate de el, deși conțin mărturii de arhivă, n-au fost și nu sînt receptate în nici una din sintezele recente, cum este lucrarea lui Em. Turczynski, care înfățișează Bucovina ca un “model” de conviețuire armonioasă, interetnică, socială, națională. În memoriul din 20 septembrie 1848, de pildă, tipărit și difuzat și la Viena, semnat de Miron Ciupercă, Ilie Niculiță și Vasile Știrbu, aflăm că funcționarii camerali se poartă “ca niște zbiri”, sfidează “orice principii de drept și dreptate”; Miron Ciupercă, în calitatea sa de deputat al țăranilor din zona Cîmpulungului, declară că, “batjocura dreptului și a umanității, pe care o îndură de atîția ani, sărmana mea țară, nu-și găsește pereche în vastele provincii ale Austriei, ba chiar în toată lumea civilizată”; el argumentează că bieții țărani “au toate motivele să dorească revenirea jugului otoman”¹⁶.

Cel de-al doilea aspect major, pe care dorim să-l rezumăm cît mai succint în finalul lucrării noastre este acapararea de către străini a unei însemnate părți din averile și veniturile Fondului Bisericesc și nemulțumirile localnicilor.

Constituit oficial la 19 iunie 1783 din cele 267 de moșii și diverse alte bunuri și proprietăți ale celor 17 mănăstiri, 15 schituri și 4 sihăstirii din zona ocupată de austrieci¹⁷, Fondul Bisericesc a devenit un adevărat “trust” al patrimoniului național, pus sub controlul statului și concentrînd două treimi din suprafața Bucovinei - terenuri arabile, păduri, braniști, finețe, rîuri și heleșteie, vii și crîșme dughene și depozite de mărfuri etc.¹⁸. Destinația inițială era: salarizarea, întreținerea și pregătirea clerului ortodox, înființarea și finanțarea învățămîntului din Bucovina.

În realitate, 170 913 ha au fost acaparate și arendate la un preț derizoriu hergheliei de stat de la Rădăuți: din cele 105 mile pătrate cît însuma inițial suprafața Fondului Bisericesc au fost înstrăinate pînă la 1900 peste 72 de mile pătrate, rămînînd doar 33 sau altfel spus, din cele 267 de moșii, 178 au fost vîndute la diverși proprietari și arendași, veniți din interiorul imperiului¹⁹. Curtea din Viena a recurs în repetate rînduri la completarea și echilibrarea veniturilor din visteria imperială, prin împrumuturi forțate și niciodată rambursate, din banii Fondului Bisericesc, fie în anii războaielor napoleonene, fie după dezastrul militar de la Sadova din 1866 sau mai ales în timpul primului război mondial,

cînd, numai în acest din urmă caz și-a însușit peste 160 de milioane de coroane din veniturile fondului²⁰.

Dar aspectul cu cele mai nefaste consecințe pentru românii din Bucovina l-a avut procesul colonizărilor și imigrărilor, care s-au produs aproape în totalitate pe fostele domenii mănăstirești. Acest proces - care ar merita el însuși o lucrare detaliată, specială - a avut diverse urmări. În nordul Bucovinei, unde pe circa 100 000 ha s-a făcut la 1848 înproprietărirea zilierilor și imigranților veniți din Galiția s-a produs treptat rutenizarea majorității satelor²¹. Aici, între Prut și Nistru, în ajunul primului război mondial existau în calitate de ctitori și patroni ai bisericilor ortodoxe în majoritate proprietari și arendași străini, odată cu care veniseră și zilierii ruteni din sudul Galiției; în mod cu totul paradoxal, cei mai mulți dintre acești proprietari și arendași sunt evrei, de confesiune mozaică. Numai membrii vestitei familii Fischer apar în calitate de ctitori și patroni la 8 lăcașuri ortodoxe - la Ispas, Stăneștii de Jos, Babin, Borăuți, Chisălău, Prelipcea, Călinești, Teodorești. Cei mai mulți dintre ctitorii și patronii bisericilor ortodoxe din protopopiatele Ceremușului și Nistrului sînt, în mod neașteptat, mozaici, fapt nemaiîntîlnit în nici o altă provincie istorică românească²².

Nici în sudul Bucovinei, situația generată de înstrăinarea domeniilor funciare ale Fondului Bisericesc nu crease o "armonie" interetnică și socială. Să menționăm mai întîi că la 1900 Fondul Bisericesc avea în toată Bucovina 25 de domenii funciare, însumînd 12 473 iugăre, date în arendă pe termen lung, după cum urmează: 19 la evrei, 4 la șvabi, unul unui arendaș polonez și doar un singur arendaș era român. Față de această situație, arhivele din Cernăuți conțin o adevărată avalanșă de plîngeri ale locuitorilor din Sadova, Vama, Vatra Moldoviței, Vicov, Straja, Soloneț, Arbore, Sf. Ilie etc. în care aflăm rînduri ca acestea: "e un păcat strigător la cer - scrie expozitul parohial D. Furtună din Arbore, către Consistoriul Ortodox - că poporul duce lipsă de pămînt și e lăsat pradă unor venetici, care au sosit aici cine știe de unde, spre a stoarce măduva din bieții țărani"²³. Sau: "a sărăcit poporul ortodox din Solca, cu totul, așa încît el rămas numai cu niște bordeie pe cele dealuri, iar locurile cele mai mănoase de pe șes au intrat de-a rîndul în mîinile crîșmarilor și funcționarilor străini și șireți "scrie George Mihăilescu²⁴. "Cînd anume - se întrebă, într-un memoriu, țărani din Sadova - va vedea Înalt Consistoriu dreptatea făcută de străinii, hrăniți și îmbrăcați din banii

Fondului religionar, care în loc să lucreze în folosul creștinilor, sprijină pe dușmanii noștri, pe venetici și pe evrei, lipitorile satului”²⁵. Țăranii de pe domeniul Sf. Ilie se plîng și ei Consistoriului, că arendașul Herman Fische le dă sătenilor loturi în parte cu 200 de coroane falcea, adică de 4 ori mai mult decît prețul curent, încît “sărăcia nespasă, care i-a cuprins pe bieții creștini, îi silește pe mulți să-și caute scăparea în America, lăsînd acasă femeii și copii, în cea mai mare mizerie și disperare”²⁶.

Cum orice comentariu ar fi de prisos, ne întrebăm în mod firesc: pot fi ignorate astfel de realități din Bucovina de odinioară, spre a vedea în politica habsburgică prefigurarea unui “ideal” de integrare în Europa de mîine ?

¹ Erich Zollner, *Histoire de L'Autriche des origines a nos jours*, Paris, 1965, p. 297.

² Otto von Habsburg, *Prefață la Alma Mater Francisco-Josephine*, München, 1975, p. 5, 7.

³ “Bucovina - quo vadis?”, Suceava, nr. 3-4/1996, p. 3-5.

⁴ Emmanuel Turczynski, *Geschichte der Bukowina in der Neuzeit: Zur Sozial- und Kulturgeschichte einer mitteleuropäisch geprägten Landschaft*, 1993, Harrassowitz Verlag-Wiesbaden.

⁵ Kazimier Feleszko, Jerzego Molasa, W. Strutynski, *Bukowina. Blaski I ciene. Europe w miniaturze*, Varșovia, 1995.

⁶ Em. Turczynski, *op. cit.*, p. 13

⁷ Kazimier Feleszko, *ș. a.*, *op. cit.*, p. 45-59.

⁸ *Ibidem*, p. 60.

⁹ Em. Turczynski, *op. cit.*, p. 2, 4.

¹⁰ *Ibidem*, p. 7-9, 26-31, 52-53.

¹¹ Mihai Iacobescu, *Elita românilor bucovinei în anii 1775-1862*, “Analele Bucovinei”, an. IV, nr. 3/1997, p. 607.

¹² Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, vol. I, 1774-1862, Editura Academiei, București, 1993, p. 230, 266.

¹³ George Bogdan-Duică, *Bucovina - notițe politice asupra situației*, Sibiu, 1895, p. 39, 54-69; Dr. Daniel Werenka, *Topographie der Bukowina*, Cernăuți, 1895, p. 169.

¹⁴ Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 255-273.

¹⁵ T. Balan, *Din istoricul Cîmpulungului Moldovenesc*, București, Editura Științifică, 1957, p. 146-152 etc.

¹⁶ Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 308-309.

¹⁷ Erast Costea, *Schiturile și mănăstirile Bucovinei de altă dată*, Cernăuți, 1938, p. 11.

¹⁸ *Averile bisericesti din Bucovina*, Cernăuți, 1939, p. 11.

DEMISTIFICAREA UNEI TEZE DESPRE BUCOVINA

- ¹⁹ Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 296.
²⁰ *Averile bisericesti ...*, p. 29-36.
²¹ Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 214-219.
²² Arh. de Stat din Regiunea Cernăuți, Sematismul Arhidiecei Ortodoxe a Bucovinei, f.a. p. 5-55.
²³ *Ibidem*, Fond Mitropolie, 320. opis 1, d. 1345, f. 106-107.
²⁴ *Ibidem*, p. 98-99.
²⁵ *Ibidem*, p. 11-28.
²⁶ *Ibidem*, p. 109-111.